

TURDIYEV BEXRUZ SOBIROVICH

SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

O'quv qo'llanma

UO'K 94(47)084.3(075)

KBK 67.1ya72

T38

Turdiyev, Bexruz Sobirovich

Siyosiy-huquqiy ta'limotlar tarixi [Matn]. O'quv qo'llanma. – T.: “DiMAL” nashriyoti, 2024-y. – 400 b.

Mazkur o'quv qo'llanma 60310700 – Siyosatshunoslik yo'nalishi talabalariga mo'ljallangan bo'lib, unda siyosiy-huquqiy tafakkur va qarashlarning paydo bo'lishi, uning hozirgi kunga qadar rivojlanish evolyutsiyasi, siyosiy-huquqiy ta'limotlarning ijtimoiy-siyosiy hodisalarni bilishdagi roli va ahamiyati kabi dolzarb masalalar o'z ifodasini topgan. O'quv qo'llanma oliy o'quv yurtlari talaba va o'qituvchilari uchun mo'ljallangan bo'lib, undan siyosiy-huquqiy ta'limotlar tarixi bilan qiziquvchi barcha kitobxonlar ham foydalanishlari mumkin.

Muallif:

B.S.Turdiyev – Buxoro davlat universiteti “Yurisprudensiya, ijtimoiy-siyosiy fanlar” kafedrasida dotsenti, falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Mas'ul muharrir:

Ergashev Ibodulla – Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti professori, siyosiy fanlar doktori

Taqrizchilar:

S.S.Raupov – Buxoro davlat universiteti professori, tarix fanlari nomzodi (PhD)

F.M.Bafoyev – Buxoro muhandislik- texnologiya instituti dotsenti, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ushbu o'quv qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Buxoro davlat universitetining 2024-yil 29-apreldagi 281-sonli buyrug'iga asosan nashrga tavsiya etilgan. Qayd qilish raqami 281-23.

ISBN 978-9910-723-59-9

© B.S.Turdiyev, 2024
© “Dimal” nashriyoti, 2024

MUNDARIJA

KIRISH	3
1-BOB. SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI FANINING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI	5
1-§. Siyosiy-huquqiy ta'limotlar tarixi - insoniyat ma'naviy madaniyatining muhim tarkibiy qismi.....	5
2-§. Siyosiy-huquqiy ta'limotlar tarixi fani siyosatshunoslikning tarkibiy qismi sifatida.....	7
3-§. Fanning tadqiqot obyekti, predmeti, maqsadi va vazifalari.....	9
4-§. Siyosiy-huquqiy ta'limotlar tarixini o'rganishning metodologik tamoyillari va ijtimoiy fanlar bilan aloqadorligi	10
Mustahkamlash uchun savollar:	14
Foydalanilgan adabiyotlar:	14
2-BOB. QADIMGI SHARQ SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLARI.	15
1-§. Qadimgi Sharqda siyosat va huquqqa doir tasavvurlar shakllanishining tarixiy va siyosiy shart-sharoitlari	15
2-§. Qadimgi Misr siyosiy-huquqiy ta'limotlari	18
3-§. Qadimgi Bobil siyosiy-huquqiy ta'limotlari.....	24
4-§. Qadimgi Turonda siyosiy-huquqiy qarashlar ("Avesto").....	29
Mustahkamlash uchun savollar:	31
Foydalanilgan adabiyotlar:	31
3-BOB. QADIMGI HINDISTONDA SIYOSIY-HUQUQIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI	33
1-§. Qadimgi Hindiston siyosiy-huquqiy qarashlarining davrlari	33
2-§. Braxmanizm mafkurasi va uning manbalari. Vedalar, dxarmasutralar va dxarmashastrilar.....	35
2-§. "Manu qonunlari"- muhim siyosiy-huquqiy yodgorlik	38
5-§. Buddizm va jaynizm manbalari	43
Mustahkamlash uchun savollar:	48
Foydalanilgan adabiyotlar:	49
4-BOB. QADIMGI XITOIDAGI SIYOSIY-HUQUQIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI	50
1-§. Daotsizm - qadimgi Xitoy falsafiy va ijtimoiy-siyosiy olimlaridan biri	50
2-§. Konfutsiy (mil.av. 551-479 yy.) va uning Xitoy siyosiy-huquqiy qarashlari tarixidagi fundamental roli	52
3-§. Mo-Szi (mil.av. 479-400 yy.)ning davlat haqidagi ta'limoti.....	55
4-§. Shan-Yan (mil.av.390-338yy.) - legizmning taniqli nazariyotchisi va "Qonunchilar maktabi"ning asoschilaridan biri.....	58
Mustahkamlash uchun savollar:	60
Foydalanilgan adabiyotlar:	60

5-BOB. QADIMGI YUNONISTONDAGI SIYOSIY-HUQUQIY QARASHLARNING VUJUDGA KELISHI VA RIVOJLANISHI.....	61
1-§. Qadimgi Yunonistondagi siyosiy-huquqiy qarashlarning vujudga kelishi va rivojlanishining davrlari	61
2-§. Qadimgi Yunon mutafakkirlarining asarlarida davlat va huquq muammolari.....	63
3-§. Sofistlar: davlat va huquq muammolari.....	66
4-§. Platon va uning “Davlat” asaridagi siyosiy-huquqiy ta’limotlar.....	71
5-§. Aristotel va uning “Siyosat” asaridagi siyosiy-huquqiy qarashlari ...	73
6-BOB. QADIMGI RIMDAGI SIYOSIY-HUQUQIY TA’LIMOTLAR	78
1-§. Qadimgi Rim davlatchiligi tarixi: podshohlik, respublika, imperatorlik davrlari. Rimdagi siyosiy tafakkur va uning turli yo’nalishlari.....	78
2-§. Sitseron - taniqli Rim notig’i, davlat arbobi va mutafakkiri	81
3-§. Ilk xristianlikning siyosiy-huquqiy ta’limoti.....	83
4-§. Foma Akvinskiyning siyosiy-huquqiy qarashlari.....	86
7-BOB. ARAB-MUSULMON DUNYOSIDAGI SIYOSIY-HUQUQIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI.....	92
1-§. Islom siyosiy-huquqiy mafkurasi.....	92
3-§. Ibn Xaldun - buyuk arab faylasufi. Uning “Muqaddima” risolasida ilgari surgan g’oyalari	97
8-BOB. O’RTA ASRLARDA MARKAZIY OSIYO MUTAFFAKKIRLARINING SIYOSIY-HUQUQIY TA’LIMOTLARI	102
1-§. O’rta asrlarda Markaziy Osiyodagi siyosiy-huquqiy qarashlarning o’ziga xos xususiyatlari	102
2-§. Abu Nasr Forobiy (873-950 yy.) – o’rta asrlar davrining eng buyuk mutafakkirlaridan biri.....	104
3-§. Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Xojib, Nizomulmulk asarlarida siyosat, davlat haqidagi ta’limotlar.....	108
4-§. Amir Temur (1336-1405) - buyuk davlat arbobi va sarkarda. “Temur tuzuklari” – o’rta asrlar siyosiy qarashlarining noyob va bebaho manbai... 116	116
5-§. Alisher Navoiy – o’rta asrlar jahon ma’naviy madaniyatining buyuk siymosi.....	123
9-BOB. UYG’ONISH VA ISLOHOTCHILIK DAVRINING SIYOSIY-HUQUQIY TA’LIMOTLARI.....	126
1-§. Uyg’onish va islohotchilik davrining siyosiy-huquqiy g’oyalari. Uyg’onish davrida siyosiy jarayonlarning ziddiyatlashuvi.....	126
2-§. Martin Lyuter – islohotchilik harakatining nazariyotchisi	130
3-§. Tomas Myunser. Tomas Morning “Utopiya” asaridagi siyosiy g’oyalar	133

5-§. Nikollo Makiavelli – uyg'onish davrining buyuk mutafakkiri, yangi siyosiy fanning asoschisi	136
6-§. Jan Battist Viko - qomusiy mutafakkir, faylasuf, tarixchi, lingvist, huquqshunos. Jan Bodenning davlat haqidagi ta'limoti	138
10-BOB. YANGI DAVR SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLARI.....	147
1-§. Yangi davrda siyosiy-huquqiy nazariyalarning rivojlanishi. Ilk burjua inqiloblarining siyosiy nazariya va siyosiy mafkuralarga ta'siri	147
2-§. Gyugo Grotsiy, Benedikt Spinoza va ularning siyosiy-huquqiy qarashlari	149
3-§. Tomas Gobbsning siyosiy-huquqiy ta'limoti	152
4-§. Jon Lokkning siyosiy-huquqiy g'oyalari	155
11-BOB. MA'RIFATCHILIK DAVRI SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLARI.....	160
1-§. Ma'rifiy absolyutizm va ular g'oyasining siyosiy-huquqiy jihatlari. Ensiklopediyachilarning siyosiy-huquqiy g'oyalari	160
2-§. Fransua Mari Volterning siyosiy-huquqiy qarashlari	162
3-§. Sharl Lui Monteskye siyosiy-huquqiy ta'limoti	164
4-§. Jan Jak Russoning siyosiy-huquqiy qarashlari	168
5-§. Italiya ma'rifatchiligi. J. Vikoning tarix konsepsiyasi.....	170
6-§. Ingliz ma'rifatchiligining o'ziga xos jihatlari. D.Yum siyosiy liberalizmi. Adam Smit siyosiy-huquqiy ta'limoti	171
12-BOB. AQSH SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLARI TARIXI.....	175
1-§. Tabiiy-huquqiy va shartnoma nazariyasi Amerika davlatchiligi mafkurasi siyosiy-huquqiy ta'limotining nazariy asosi	175
2-§. XVIII asr oxiri – XIX boshlarida AQSH siyosiy mafkurasining asosiy yo'nalishlari	177
3-§. AQSH otalarining siyosiy ta'limoti: A.Gamilton, J.Medison, T.Jefferson va T.Peyn	178
13-BOB. YANGI DAVRDAGI G'ARBIY YEVRUPADA SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLAR RIVOJI	189
1-§. I.Kant va G.Gegel siyosiy-huquqiy ta'limotining asoslari	189
2-§. Benjamen Konstan va Aleksis de Tokvil siyosiy-huquqiy qarashlari..	192
3-§. Utilitar qarashlar evolyutsiyasi. Ieramiya Bentam va uning siyosiy-huquqiy qarashlari. Ogyust Kontning siyosiy-huquqiy qarashlari.....	195
4-§. XIX asrdagi sotsialistik ta'limotlar. Anri Sen-Simon, Sharl Fure va Robert Ouenning siyosiy-huquqiy qarashlari.....	199
5-§. Anarxizm, marksizm, kommunizm siyosiy-huquqiy ta'limoti. Evolkshiya nazariyasi va uning siyosiy fanlar uchun ahamiyati	203
6-§. A.Shopengauer, F.Nitsshe va G.Spenser siyosiy g'oyalari	204
14-BOB. XVII–XIX ASRLARDA MARKAZIY OSIYODAGI SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLAR	209

1-§. Markaziy Osiyodagi ijtimoiy - siyosiy jarayonlarning asosiy xususiyatlari.....	209
2-§. XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida Markaziy Osiyodagi ma'rifatparvarlik g'oyalari	217
3-§. Furqat, Sattorxon siyosiy-huquqiy qarashlarning asosiy xususiyatlari	226
15-BOB. XX ASR G'ARBIY YEVIROPA SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLARI	235
1-§. Siyosiy fikrlashning makiavellizm maktabi. M.Veberning siyosiy nazariyasi	235
2-§. Natsional-sotsializmning totalitar mafkurasi. Neomarksizm siyosiy nazariyasi (Frankfurt maktabi)	240
3-§. Fridrix Avgust fon Xayekning siyosiy-huquqiy qarashlari. K.Popperring siyosiy-huquqiy qarashlari	241
4-§. O.Shpanglarning pruss sotsializmi g'oyalari. K.Shmitt siyosiy g'oyalari. V.Pareto, G.Moska, R.Mixels, J.P.Sartr, A.Kamyu siyosiy qarashlari	244
16-BOB. XX ASR BOSHLARIDA JADIDLARNING SIYOSIY-HUQUQIY QARASHLARI	252
1-§. Jadidchilik harakatining kelib chiqishining tarixiy shart-sharoitlari. Jadidchilik ma'rifatining siyosiy jihatlari	252
2-§. Jadidlarning siyosiy qarashlari: Maxmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Munavvar Qori, Ahmad Zaki Validi To'g'on, Fayzulla Xo'jayev ...	254
3-§. Jadidlarning milliy davlatchilikka oid qarashlari	266
17-BOB. XX ASRDAGI ZAMONAVIY SIYOSIY NAZARIYA VA TA'LIMOTLAR.....	269
1-§. XX asrdagi so'l va so'l radikal g'oyalar. Leninizm va bolshevizm	269
2-§. Sotsializm g'oyasini sinfiylashuvi. XX asr boshlarida Yevropa klassik sotsial-demokratiyasi. K.Kautskiy, E.Bernshteynning siyosiy qarashlari ...	270
3-§. 1920-1930 yillarda liberalizm inqirozi va uning modernizatsiyalashuvi	274
4-§. G'arb davlatlarining neokonservatik tajribasi. Sh.de Goll, R.Reygan, M.Tetcher	277
5-§. Fashizm va uning kelib chiqish sabablari. "Sovuq urush" siyosatining barham topishi	279
18-BOB. XX ASRDAGI ZAMONAVIY SIYOSIY KONSEPSIYALARI	284
1-§. Ikki siyosiy tizimlar o'rtasida o'zaro kurashlar jarayonining rivojlanishi va konservatizm konsepsiyasining vujudga kelishi	284
2-§. Xanna Arendt, Zbignev Bjezinskiy, Karl Fridrix asarlarida demokratiya va totalitarizm nazariyasi.....	285
3-§. G.Trumen, U.Cherrill G'arb va Sharq qarama-qarshiliklari haqida ..	289

4-§. E.Toffler. Neokonservatizm, Neoliberalizm. Xususiy mulkchilikni rivojlantirish individual erkinlikni ta'minlash omili sifatida	291
19-BOB. JAHON SIYOSATI NAZARIYASINING XXI ASRDAGI MUAMMOLAR VA YECHIMLARI.....	299
1-§. Globallashuv siyosiy va iqtisodiy jarayon sifatida	299
2-§. XXI asrdagi global muammolar. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi ...	302
3-§. Terrorchilik. Ekstremizm. Terrorizm evolyutsiyasining asosiy bosqichlari. Terrorchilikka qarshi kurashning obyektiv va subyektiv muammolari	304
4-§. S.Xantington va F.Shmitgerni demokratik to'liqlarini davrlashtirishi. F.Fukuyamaning "Tarixning tugashi" asari	309
TEST.....	318
GLOSSARIYLAR	331

TURDIYEV BEXRUZ SOBIROVICH

SIYOSIY-HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

O'quv-qo'llanma

Muharrir: M.Talipova

Musahhih: I.Tursunova

Sahifalovchi: G.Abbosov

Bosishga ruhsat etildi 17.05.2024-yil. Bichimi 60x84 1/16.

Ofset qog'oz. Ofset usulida. Times garnituras.

Elektrografik bosma usulida chop etildi

Shartli b.t. 20.5, Nashr.h.t. 17.1

Adadi 100 nusxada. Buyurtma № 17/05-89

«DIMAL» OK matbaa bo'limida chop etildi

Manzil: Toshkent sh., Huvaydo ko'chasi, 2A-25-uy